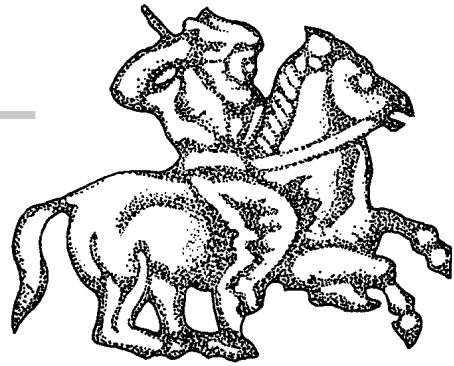

Нові відкриття та знахідки

К.І. Красильніков,
С.М. Апарєєв, О.С. Пробийголова

НОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕЛЬМАНІВСЬКОГО МОГИЛЬНИКА БІЛЯ м. ЛУГАНСЬК

Розглянуто матеріали рятувальних розкопок ґрунтового могильника біля м. Луганськ, подано відомості про поховання доби бронзи.

Візуальний аналіз могильника. Курган, досліджений у 2003 р., входить до так званої Тельманівської групи: кург. 1 було розкопано у 1988 р. Луганським краєзнавчим музеєм (Выборный 1989, с. 98—100); кург. 2 — об'єкт нашого дослідження; кург. 3 — частково зрито, але не розкопано (рис. 1, 1). Насипи тягнуться за лінією північ—південь із відхиленнями на захід та схід майже на 7°. Відстань між кург. 2 та 3 — близько 30 м, кург. 1 віддалений на південь майже на 180 м. Існують підстави вважати, що між курганами були насипи, зриті ще в 1930-х рр. під час масштабних робіт, пов'язаних із будівництвом залізниці, а пізніше й автомобільної дороги. Могильник розташований на другій пологій терасі правого берега р. Вільхова.

Розкопки мали рятувальний характер, оскільки під час риття траншей для прокладки комунікацій уздовж західного схилу насипу кургану було виявлено кістки скелета людини, розвал горщика, що належить до пізньої бронзи. Ці знахідки й зумовили дослідження зони руйнації. Проте масштабних розкопок провести не вдалося через те, що східна частина могильника виявилася під лісосмугою, до того ж за 20 м як на захід, так і на схід, тягнуться автодорога і залізниця (рис. 1, 2), крім того, проходять лінії зв'язку, електрокабелі, труби магістрального водопроводу. З огляду на ситуацію розкриття всього масиву виявилось неможливим. Спочатку було розкрито ділянку 50 м², пізніше для перевірки наявності поховань розкоп було розширено до 75 м² (рис. 1, 3).

У насипу кург. 1 (висота — 2 м, діаметр — 23 м) розчищено 15 поховань, у тому числі: 1 — ямне, 8 — у катакомбах, 3 — пізньої бронзи, 1 — раннього залізного віку, 2 — сучасних поховання.

Під час дослідження кург. 2 розчищено 8 ям, у кожній з яких виявлено або поховання, або

його антропологічні ознаки. Культурно-хронологічний діапазон поховань — від ранньокатакомбного до ранньосередньовічного періодів. Всі вони розташовані на площі 35 м².

Метод дослідження та стратиграфія. В основу методу розкриття пам'ятки покладено траншейно-бровочний спосіб, що передбачає зберігання двох бровок завтовшки 0,5 м: західної (I), уздовж лінії руйнації, і східної (II) — між лінією дерев лісосмуги. Відповідно до бровок було обрано дві рівнобіжні траншеї завширшки по 1,5 м, орієнтовані за лінією північ—південь (рис. 1, 3). Розкопки здійснювали без застосування механізмів.

Траншеї та їх бровки опущено на глибину 70 см — до чистого материка. Репер на могильнику позначено умовно, до нього прив'язано всі орієнтири, проміри відстаней і глибин. Нумерацію поховань проведено згідно з послідовністю їх розкриття.

Стратиграфія ґрунтів бровок практично одноманітна: задернований прошарок 25—30 см у вигляді чорнозему сучасного ґрунту, що переходить у темний гумусований на початку передматерика суглинок, де простежено ями поховань у вигляді заповнень темним гумусованим ґрунтом. Нижче в межах 30—50 см залягає обрій світлого ґрунту передматерика. З позначки 60 см і нижче простежується чистий, світлий із дрібним щебенем мергелю льос (материк), в якому розташовані нори степових гризунів. Такі самі нори, заповнені гумусом або суглинком, простежено в стінках бровок (рис. 1, 3).

Розчищення поховань здійснювали з обрію передматерика або материка у випадку, коли не вдалося переконливо простежити плями заповнень. У двох випадках (пох. 1 і 2) поховання здійснено на передматеріку. Обидва поховання виявлено із західного боку бровки I під час зачищення лінії прокладки сучасної траншеї.

Зважаючи на стратиграфію, досліджувану пам'ятку слід класифікувати як курганний мо-

гильник зі спланованими насипом кургану і давніми викидами з ям, насамперед катакомб.

Опис поховань. *Пох. 1 (рис. 1, 4).* Знайдено під час зачищення західної сторони бровки I за 1,6 м на північ R⁰. Пляма, що складається з темного гумусованого ґрунту, опускається на глибину близько 60 см сучасного горизонту, дно ями майже на горизонті материка. Збережена східна частина ями має прямі вертикальні стіни майже квадратної форми (80 × 90 см), із західної сторони яма зруйнована. Збережені сторони співвідносяться під кутом близько 90°.

Визначити позу похованого неможливо, оскільки кістки скелета перевідкладені, так що великі гомілкові кістки лежали поряд із уламками черепа, поруч було виявлено нижню щелепу, фрагменти кісток рук, таза й інших частин скелета. Складається враження, що скелет ще у давнину було зумисно порушено, тобто «знешкоджено». Поряд із кістками знайдено горщик — глибокий полумисок банкоподібної форми (рис. 2, 5). Розміри горщика: діаметр вінця — 15 см, тулова — 16 см, діаметр дна — 10 см, висота — 11,5 см. За профілем стінок із невеликим перегином посередині, керамічним тістом, заглаженістю його поверхні горщик слід віднести до пізньої бронзи, аналогії йому простежуються на пам'ятках середнього Дону (Матвеев 2004, с. 90, рис. 6, 3).

Пох. 2 (рис. 1, 5). Яма, заповнена чорноземом, простежується із західної сторони бровки I за 2,6 м на північ від R⁰. Глибина ями — 55 см від сучасної поверхні, дно в горизонті передматерика. Лише за дном удалося визначити форму ями. Скелет порушений, але анатомічні ознаки помітні. Яма в плані квадратно-прямокутна, стіни орієнтовані за сторонами світу, одна зі сторін, що збереглася, завдовжки близько 100 см, ширина не відома, горизонт дна — 55—60 см.

Померлого під час поховання, мабуть, було орієнтовано головою на північ, але чітко визначити позу не можна.

Відсутність інвентарю і неможливість визначення пози померлого під час поховання не дають змоги встановити хронологічні, а тим більше культурні параметри цього поховання.

Пох. 3 (рис. 1, 6). Слабогумусовану, майже суглинну пляму простежено із західної сторони бровки I за 50 см на південь від репера. Більш визначена ситуація заповнення спостерігалася зі східної сторони цієї бровки, а потім і в траншеї між бровками з глибини 50 см, тобто в передматерику.

Форма плями в плані майже квадратна зі сторонами 130 × 140 см, орієнтованими за напрямками північний захід—південний схід, північний схід—південний захід. Між собою сторони співвідносяться під кутом 90°, кути злегка заокруглені.

Вибравши розсипчасте гумусоване заповнення, за дном удалося простежити всі параметри й форму ями розміром 120 × 130 см. Її стіни зверху донизу мають незначний нахил, до того ж у плані вони дещо скривлені, дно опущене в щільний льос материка на глибину 135 см від сучасного горизонту.

Незважаючи на порівняно великі розміри ями (її площа близько 1,6 м²) у ній розкрито лише одне поховання. Цілісність скелета не задовільна, причому в анатомічному вигляді була лише ліва верхня допоясна його частина, права половина скелета, кістки нижче таза, ноги взагалі не простежувалися. Частково збережені ознаки пози все ж дають змогу припустити, що померлого було покладено на спину, ліва рука до ліктя пряма, головою орієнтовано на захід із відхиленням не більше 10—13° на південний захід. У похованні немає інвентарю, що ускладнює його датування.

Біля північно-східної сторони ями цього поховання майже в кутку помічено пляму овальної форми, заповнену чорноземом із незначними вкрапленнями суглинку. Розміри плями 35 × 70 см, подовження за лінією схід—захід. Часткова вибірка і зачистка плями засвідчили, що вона має відношення до іншого поховання. Пізніше з'ясувалося, що тут порушено вхід до пох. 4, виконаного в катакомбі.

У цій самій ямі в східній бровці помічено ще одне заповнення, що складається з лінз темного гумусованого ґрунту, мулу й суглинку з укріпленнями крейди (рис. 1, 3). Його довжина близько 2 м, і воно тягнеться до пох. 6.

З огляду на все вищезазначене можна лише констатувати, що яма до пох. 3 зачепила вхід до катакомби пох. 4 і, природно, за часом її споруджено пізніше від катакомби. Однак із чіткою хронологією у цьому питанні поки що визначитися складно, насамперед через відсутність матеріалу з поховання. Проте такі ознаки, як планіграфія могили, її форма і західна орієнтація, свідчать про належність поховання до бабинської культури середньої бронзи.

Пох. 4 (рис. 2, 1) розташоване за 1 м на схід R⁰. Вхід — яма круглої форми, простежена з горизонту 135 см, тобто дна ями пох. 3. Нижню частину вхідної шахти зрито. Після вибірки гумусних плям заповнення внизу стовбура було розкрито сходинку овальної форми завдовжки 120 см у напрямку схід—захід, завширшки 66 см, завглибшки –155 см R⁰. Зі сходинки в північному напрямку виявлено вхід безпосередньо в камеру-катакомбу.

Форма входу в камеру збереглася: верх овальний, низький завширшки 80 см, заввишки лише 35 см, ознак плах на вході в камеру не виявлено. Практично цілком збережена катакомба мала

такий вигляд і параметри: овальна у плані, у профілі зі сферичним зведенням; довжина камери по дну в напрямку схід—захід 152 см, ширина — 100 см, висота склепіння від обрїю дна +75 см; правильного сферичного вигляду, внизу біля переходу до дна — із заокругленням. Дно камери на позначці –200 см R⁰. Споруджено катакомбу в щільному льосі, ознак обвалів, просілости не спостерігається. Заповнення катакомби гумусом відбулося в результаті запливу ґрунту через вхідний отвір.

Поховальне спорудження збудовано в системі, за якою камера поховання й шахта-колодязь співвідносяться між собою перпендикулярно. Тут же, як результат різниці їх висот, було залишено сходинку. Через відсутність курганного насипу неможливо визначити планіграфію розташування камери відносно загального планування могильника, але, беручи до уваги розкриті ділянку, можна зауважити, що це поховання розміщене в центрі.

Скелет в анатомічному вигляді лежав на правому боці, орієнтований за лінією схід—захід, у зібганій позі (зігнута спина, підігнута голова, обидві ноги зігнуті в тазі й у колінах). Руки зігнуті в ліктях: ліва під кутом 60°, кисть спрямована до обличчя, права зігнута догори так, що її зап'ясток опинився під скроневою кісткою черепа, орієнтованого на південний захід обличчям на схід. Таку позу не можна віднести до числа поширених серед катакомбних поховань. З огляду на конструкцію поховальної ями це поховання може належати до бахмутського типу (Братченко 1976, с. 61—63, 153).

На кістках скелета простежується тлін коричневого кольору, ймовірно, решток перетлілого покриття шкірою тварини, водночас у похованні немає ознак застосування вохри.

У похованні за 30 см на захід від потиличної частини черепа виявлено великий (близько 5 л) горщик, що під час розкриття був значно нахиленим, майже на боці. Горщик майже на третину було заповнено жовто-коричневою масою перетлілої рослинної органіки. Пропорції горщика не високі, стінки профільовані з круглим опуклим туловом, найбільший діаметр тулова в середній його частині. Вінце високе, у верхній частині трохи розтрубоподібне. Фактура тіста щільна з дрібним піском, поверхню стінок старанно заглажено. Випал якісний, світлий, місцями з темними або жовтогарячо-смаленого відтінку плямами. Розміри горщика: діаметр вінця — 17,3 см, діаметр тулова — 21,5 см, діаметр дна — 13 см, висота вінця — 5 см, уся висота горщика — 20 см (рис. 2, 5). Верхню частину горщика до середини тулова орнаментовано: на шийці відтиснуто 4 горизонтальні лінії, ще 2 лінії на плічку, між ними короткі, навскісні

відтиски дрібного гусеничного штампа. Нижче, на тулові між трьома горизонтальними лініями, зображено майже таку саму, але з більшим кроком «гусеничку» у вигляді навскісних смуг типу ялинки.

Орнамент нанесено за допомогою мотузок різної товщини, навитих на палички різних діаметрів. З огляду на це орнаментальні прийоми доцільно розглядати в двох іконографічних різновидах: зі щільними, дрібними і широкими, рельєфнішими «гусеничними» відтисками.

У катакомбі під північно-західною стіною містився жертovníк — кістки великого барана. Біля входу в катакомбу, безпосередньо біля черепа, розкрито ямку діаметром 15—17 см, завглибшки — 15 см нижче від горизонту дна катакомби, заповнену чистим темним гумусованим ґрунтом, жодних предметів у ній не знайдено. За облаштуванням поховальної ями, засобами й керамікою поховання, ймовірно, можна віднести до бахмутського типу катакомбної культури і датувати в межах XVIII—XVII ст. до н. е. (Братченко 1976, с. 61—63, 153).

Пох. 5 (рис. 1, 7). Розміщене за 2 м на північний схід від R⁰. Темну гумусовану пляму зафіксовано на позначці –55 см R⁰ у траншеї 1. Для розкриття контуру всієї плями було вирізано частину бровки.

Пляма неправильної, переважно через скошеність кутів, підпрямокутної форми завдовжки 150 см, завширшки 110 см, витягнута по лінії схід—захід із відхиленням від азимута до півночі й півдня близько 7—8°. Кути заокруглені, як і східна сторона ями, дно на глибині 120 см.

На дні в анатомічному стані, у зібганому вигляді виявлено скелет дорослої людини. Померлого покладено на правий бік головою на північний схід, обличчям на північний захід. Ноги в тазових кістках і колінах зігнуті під гострим кутом. Руки, вигнуті в ліктях на 65°, складені поруч. Кисті рук з'єднані і лежали біля нижньої щелепи черепа. Інвентар відсутній, але, зважаючи на конструкцію могили й обряд поховання, поховання можна віднести до бабинської культури, якій відповідають зібганість, східна орієнтація, загальна поза під час інгумації померлого.

Слід зауважити, що між формами ям пох. 3 і 5 є чимало спільного.

Пох. 6. Як уже зазначалося, із ями пох. 3 у східному напрямку простежувалося різноструктурне заповнення завглибшки близько 70 см від рівня початку материка (рис. 1, 3). Загальна протяжність плями з заповненням за лінією захід—схід становить близько 2,2 м і ніби стикається з контурами ями пох. 6.

Пляма ями пох. 6 завдовжки близько 160 см, завширшки близько 60 см, з темного гумусова-

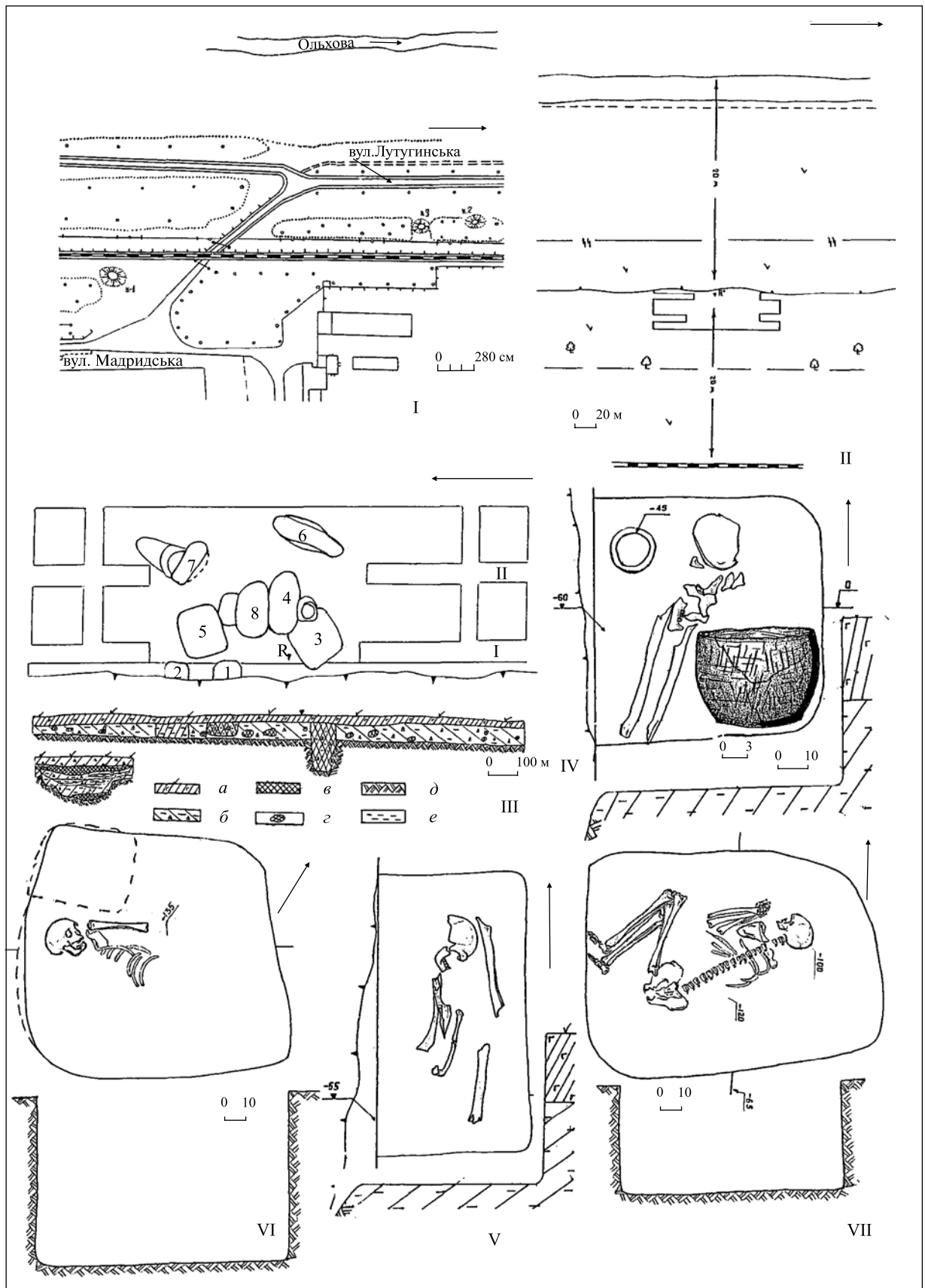

Рис. 1. Тельманівський могильник: I, II — ситуаційні плани; III — генплан та стратиграфія розкопу: а — сучасний ґрунт; б — передматерик; в — кротовини; г — гумус; д — сулинок; е — материк; IV — пох. 1; V — пох. 2; VI — пох. 3; VII — пох. 5

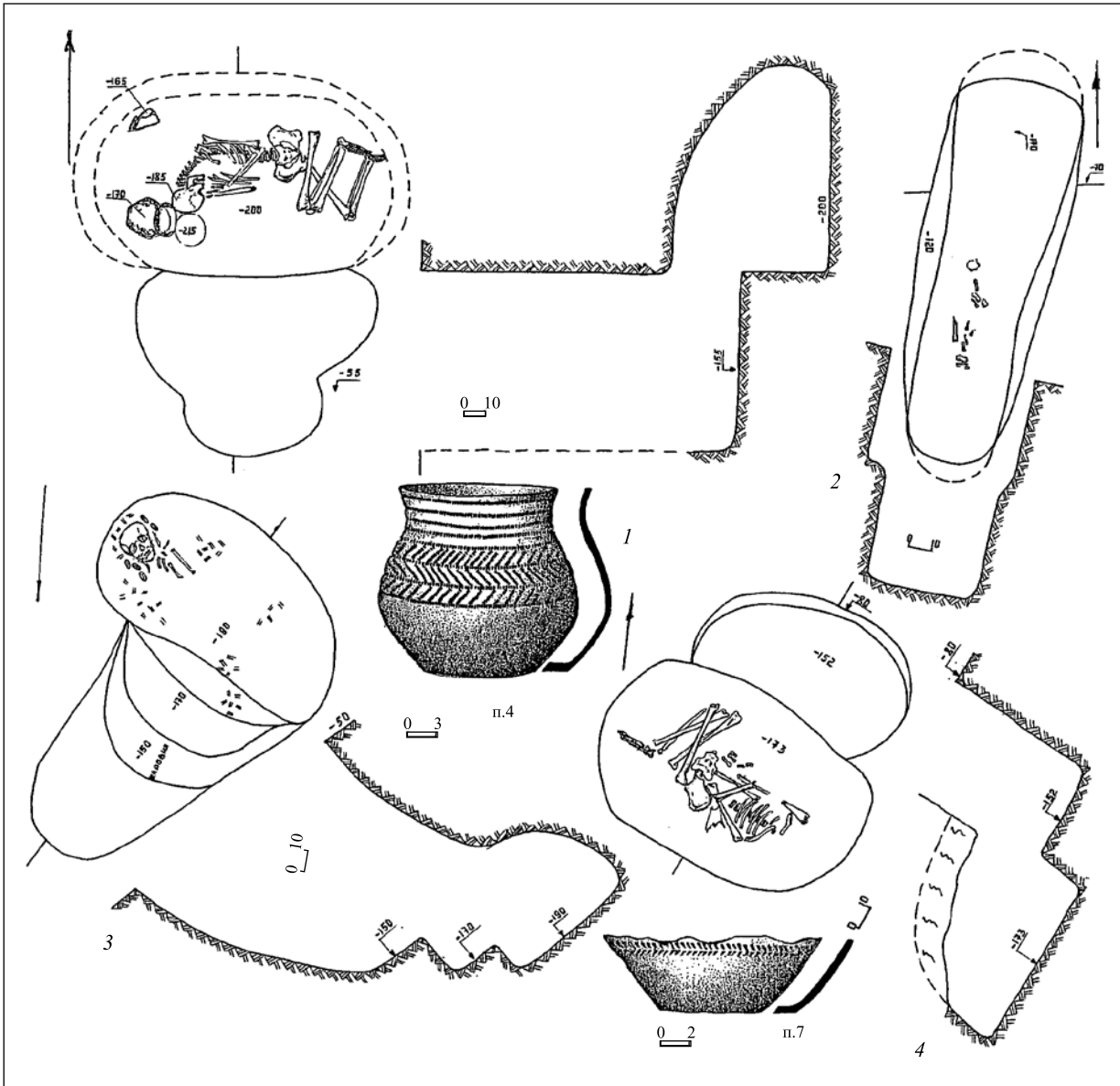

Рис. 2. Тельманівський могильник: 1 — пох. 4; 2 — пох. 6; 3 — пох. 7; 4 — пох. 8

ного ґрунту витягнута за лінією північ, північний схід—південь, південний захід. Після вибірки ґрунту плями було визначено форму ями. Її споруджено в щільному льосі материка за лінією північ, північний схід—південь, південний захід, зі зсувом до сходу і заходу близько 10°. Довжина ями по дну 195 см, зверху — 176 см, ширина зверху — 60 см, біля дна — 40—42 см. Спостережено звуження ями на 18—20 см через невеличкі заплечики завширшки 8—10 см, залишені уздовж обох довгих (східної і західної) сторін ями. Вздовж дна яма, навпаки, збільшилася на 20 см через підбої 8—12 см з її обох коротких сторін. Висота заплечиків від дна — близько +50 см. Глибина ями — 100 см горизонту льосу, або 170 см від сучасної поверхні (рис. 2, 2). На дні розкрито рештки скелета людини: нижня його частина, у тому числі стопи ніг, розміщу-

валися по середній лінії ями в напрямку на південь. Завдяки цьому можна зробити часткову реконструкцію поховання: його, мабуть, було виконано на спині, орієнтовано головою на північ, північний схід. Інвентар не виявлено, відтак, хронологію поховання визначити неможливо.

Пох. 7 (рис. 2, 3). Пляму темного гумусованого ґрунту зафіксовано в траншеї 2, на горизонті материка — 60 см R⁰. Форма плями овально-округла, подовження за лінією північ, північний схід—південь, південний захід. Біля північної сторони пляма звужується до 50 см, уздовж південної, навпаки, збільшується до 100 см.

У процесі вилучення ґрунту із заповнення з'ясовано деталі всієї поховальної конструкції, в основі якої були шахта і катакомба. Вхід у шахту влаштовано у такий спосіб: зверху від го-

ризонту плями (–60 см) і до позначки –150 см R⁰ опускалася похила шахта розміром (80—50) × × 105 см. На позначці –150 см R⁰ зафіксовано сходинку завширшки 20 см, на яку було покладено «жаровню» з фрагменту дна горщика. Тісто, використане для виготовлення горщика, відзначається щільною фактурою, ретельним вимішуванням із домішкою дуже дрібного піску. Зовні стінки рівні, навіть залощені, усередині заглажені травою, сліди якої добре помітні на стінці. Орнамент у вигляді «ялинки» виконано у техніці неглибокого відтиску коротким штампом (рис. 2, 4). Усередині жаровні збереглися дрібні шматочки вохри червоного кольору.

Нижче 20 см на позначці –170 см R⁰ у шахті виявлено другу сходинку завширшки 22 см, ще нижче — 16—17 см (–187 см R⁰) зафіксовано дно катакомби (–190 см).

Катакомба невеличка, овальної форми, довжина за лінією південний схід — північний за-хід — 119 см, ширина — 60 см, найбільша глибина — 190 см R⁰, вирита в щільному льосі материка, що й пояснює добру збереженість верхнього склепіння, на якому можна простежити сліди землерийного інструмента — мотики. Відносно вхідного отвору камеру розміщено на півдні—південному заході.

У катакомбі розкрито фрагменти скелета, що належить дитині 3—4 років, однак в анатомічному вигляді збереглися лише череп, частина ребер, рук. Інші кістки скелета майже зотліли, тому деякі його частини взагалі відсутні. Поверхня кісток місцями зберегла «пофарбованість» вохрою яскраво-червоного кольору. Порошкоподібну вохру у вигляді плям зафіксовано й на дні ями, біля черепа, що нібито обрамляє його, знайдено дрібні шматочки такої ж червоної вохри, плями у вигляді стоп ніг.

Померлого було покладено на спину обличчям догори, головою на південний схід. Під час поховання дитини дно камери було частково засипано вохрою. Питання про використання вохри в похованнях середньої бронзи неодноразово порушувалося в літературі (Балабина 1983, с. 192). На думку дослідників, червоний колір вохри переважає у похованнях катакомбного періоду, в той час як у ямних похованнях колірна палітра вохри коливається від жовтогарячого до коричневого відтінків. Можливо, пох. 7 слід віднести до донецького типу катакомбної культури. Воно є найранішим і ніби основним серед усіх розкопаних на могильнику (Братченко 2001, с. 46—47).

Катакомбу з глибокою шахтою, у якій виявлено сходинки, розкрито під час дослідження одного з поховань так званого Фірсового кургану в центрі м. Луганськ (Красильников, Литвиненко 2000, с. 161—180).

Пох. 8 (рис. 2, 4). Розташовано за 1,3 м на схід від R⁰. Ознаки поховання виявлено не зверху на плямі, а з катакомби пох. 4, коли з північної стінки камери було помічено пляму стороннього ґрунту, що нагадувала велику кротовину. Після зняття ґрунту зверху на глибині –80 см, простежено пляму гумусованого суглинку, що, як з'ясувалося, була вхідним отвором пох. 8. Відносно катакомби він розміщувався з північної сторони, тому стінки камер катакомб 4 і 8 сти-каються.

Проте, на відміну від катакомби пох. 4, склепіння камери пох. 8 просіло, а в самій катакомбі розчищено частково порушений скелет. Череп знайти взагалі не вдалося. Ці руйнації не дали змоги детально простежити систему входу в поховальну камеру, як і початковий вигляд самої камери, але основні її риси все ж вдалося відтворити. Вертикальний вхідний отвір розміщувався з північної сторони відносно катакомби. Форма отвору овальна, довжина за лінією схід, південний схід—захід, північний захід — близько 90 см, ширина — близько 50 см, глибина — 152 см R⁰. Перехід від шахти в камеру безкоридорний, але за допомогою сходинки заввишки 21 см. Отже, поховальна камера розміщена нижче за вхід на 21 см, дно опущене на позначку –173 см R⁰. Форма камери овальна, довжина за лінією захід, північний захід—схід, південний схід — 120 см, ширина — 75—78 см, висота склепіння, ймовірно, сферичного — не менше 70 см.

Скелет в анатомічному вигляді, у зібганій позі, лежав на правому боці, орієнтований за лінією схід, південний схід—захід, північний захід. Верхня частина тулуба спрямована до сходу—південного сходу. Череп відсутній, немає у похованні й інвентарю, лише біля кісток таза помічено рештки жертovníка (баранина), поряд із ним кремінну пластину з високою спинкою, але без ретуші.

Зібганість визначається значною зігнутістю ніг у колінних суглобах і в тазі. Права рука, ймовірно, була рівна, ліва вигнута в лікті під кутом близько 90°. Скелет лежав на підстилці у вигляді коричневого тліну.

З огляду на характер поховального спорудження і спосіб поховання його можна віднести до бахмутсько-маницьких старожитностей і датувати XVIII—XVII ст. до н. е.

Попередні висновки. 1. Кург. 2 без ознак насипу фактично нагадує ґрунтовий могильник, до того ж стратиграфія засвідчує не лише відсутність насипів, але й ознак викидів із могил. Можна припустити повне руйнування кургану та використання його ґрунту на відсіпку під залізницю.

2. Поховання могильника сконцентровані дуже щільно, майже поряд одне з одним. Пояс-

нити це важко, але можна припустити, що саме в цьому місці був центр кургану.

3. Культурна належність і хронологія поховань різноманітні. Серед поховань у катакомбах (4, 7, 8) найранішим, певно, слід вважати пох. 7 донецького типу, що датується не раніше ніж XVIII ст. до н. е., два інших близькі за часом, очевидно, належать до бахмутсько-маницького періоду середньої бронзи XVIII—XVI ст. до н. е.

Пох. 3 та 5 виконано в ямах підквадратної форми. Їх об'єднують форми могил, зібгані пози скелетів, відсутність речей, тому обидва поховання можна датувати тим самим часом. Культурно-хронологічну належність пох. 3 та 5 ви-значено з огляду на виявлені до них аналогії пам'яток суміжних територій, зважаючи на планіграфію могил, загальну позу інгумації (лівий, правий бік), орієнтацію скелетів.

Обидва поховання виконано в західному секторі могильника, але пох. 3 свідчить про його належність до першої групи, підгрупам А та А' поховань бабинської культури (Дубовская 1985, с. 19).

Пох. 5 інгумовано на правому боці зі східною орієнтацією у дуже зібганому вигляді, що відповідає похованням бабинського типу першої групи, підгрупи Б (Дубовская 1985, с. 20).

Такі ознаки обох поховань, як орієнтація, зібганість на боку, поховальні споруди у вигляді простих ям, відсутність супровідного інвентарю, вказують на їх належність до раннього періоду бабинської культури (Отрощенко 2000, с. 161—180); датувати їх слід у межах XVIII—XVII ст. до н. е. (Отрощенко 2000, с. 110). Різниця в позах та орієнтації померлих пояснюється різностатевістю похованих: лівобічні поховання із західною орієнтацією — чоловічі, правобічні зі східною орієнтацією — жіночі (Отрощенко 2000, с. 102—103; Красильников, Литвиненко 2000, с. 161—180). Усі ці ознаки свідчать про належність обох поховань до бабинської культури, відомої між Сіверським Дінцем та Дніпром.

Щодо двох зруйнованих пох. 1 і 2 можна лише констатувати те, що їх виконано в неглибоких ямах не зовсім відомої форми. Обряд інгумації практично не зберігся, але знайдений в

одному з поховань горщик банкоподібної форми дає змогу віднести його до пізньої бронзи. Подібні облаштування могил відомі в степу між Дніпром та Волгою з численними знахідками банкоподібних горщиків — полумисків (Пам'ятники срубної культури ... 1993, с. 132, табл. 2). За ритуалом ці могили можна віднести до поховань бережнівсько-маївської культури зрубного часу.

4. Пох. 6 у ямі з заплічками та невеличкими підбоями на коротких сторонах може бути найпізнішим, швидше за все, ранньосередньовічним. Проте відсутність скелета похованого і речей не дають змоги з'ясувати час і конкретизувати етнос.

5. Нез'ясованою залишилась хронологічна послідовність виникнення пох. 3, 4, 8. Поховання в них сконцентровано на вузькому просторі, стикаються і навіть частково руйнуються одне одним. Очевидно, що пох. 3 у звичайній ямі є пізнішим за поховання із катакомби 4, адже яма пох. 3 з південної сторони зруйнувала вхідний отвір пох. 4.

Хронологічне співвідношення впритул розташованих катакомб пох. 4 і 8 теж остаточно не з'ясовано, але, на нашу думку, пох. 4 є дещо ранішим за пох. 8. Пох. 7, ймовірно, є найранішим серед решти, виконаних у катакомбах.

Залишається нез'ясованим походження траншеї між пох. 3 і 6, що виглядає ямою з похилими стінами і нерівним дном, але те, що траншея штучного характеру, не викликає сумніву.

Заповнення траншеї, імовірно, відбувалося природним шляхом. Про це свідчать горизонтально розташовані прошарки, що сполучають світліші (суглинні) і, навпаки, темніші (гумусні) прошарки з елементами мулу, вкрапленнями крейди. Слід зауважити, що жодних знахідок у цих прошарках не виявлено.

Подальші дослідження могильника неможливі через низку причин: тут розміщено спеціальну технологічну лісосмугу, поруч розташовано магістральні автодорога і залізниця, зосереджено значну кількість підземних комунікацій. Ознак будь-яких інших поховань за межами простору зосередження 8 поховань як в північному, так і південному напрямках не простежено.

Археология России. Памятники срубной культуры Волго-Уральского междуречья // САИ. — Саратов, 1993. — Вып. 1—10, Т. 1. — С. 132, табл. 2.

Балабина В.И. К вопросу об использовании охры в катакомбных погребениях // Древности Дона. — М., 1983. — С. 192.

Братченко С.М. Донецька катакомбна культура раннього етапу. — Луганськ: Шлях, 2004. — С. 21.

Братченко С.Н. Нижнее Подонье в эпоху средней бронзы. — К., 1976. — С. 61—63, 153.

Выборный В.Ю. Некоторые итоги исследования кургана у пос. Тельмана // Проблемы охраны и исследования памятников археологии в Донбассе: Тез. докл. — Донецк, 1989. — С. 98—100.

- Дубовская О.Р.* Погребения культуры многоваликовой керамики Донеччины и северо-восточного Приазовья // Археология и краеведение в школе: Тез. обл. семинара 15—16 марта 1985 г. — Донецк, 1985. — С. 19.
- Красильников К.И., Литвиненко Р.А.* Новые материалы к изучению культуры многоваликовой керамики Северского Донца // Вісн. ЛНПУ ім. Т. Шевченка. — Луганськ, 2000. — № 12 (32). — С. 161—180.
- Матвеев Ю.П., Маслихова Л.И.* Курганная группа «Таганка» // Археологические памятники бассейна Дона. Межвуз. сб. науч. тр. — Воронеж, 2004. — С. 90, р. 6,3.
- Отроценко В.В.* Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи півдня східної Європи (культурно-хронологічні зіставлення). — К., 2001. — С. 88, 102.

Одержано 02.11.2006

*К.И. Красильников,
С.М. Апареев, А.С. Пробейголова*

НОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ТЕЛЬМАНОВСКОГО МОГИЛЬНИКА ВОЗЛЕ г. ЛУГАНСК

В статье обобщены результаты спасательных работ могильника, возникшего на естественном всхолмлении в долине р. Ольховая в черте г. Луганск. Раскопками вскрыт участок (75 м²), на котором компактно на площади 30 м² выявлено 8 захоронений (3 — катакомбных, 4 — срубных, 1 — средневековое (?)). Катакомбные погребения датируются XVII—XVI ст. до н. э. и относятся к донецким и бахмутско-маньчским древностям. Погребения поздней бронзы определяются по устройству погребальных ям, позам умерших и керамике.

*К.И., Krasylnykov
S.M. Apareyev, O.S. Probyjholova*

NEW RESEARCH OF TELMANIVSKYJ BURIAL GROUND NEAR LUGANSK

The authors of the article summarize the results of archaeological rescue work in burial ground situated on the hill in the valley of the Olkhova River within the borders of Lugansk. The excavations covered the territory of 75 sq. m, of which 30 sq. m was a compact area for 8 graves (3 are of Catacomb culture, 4 of Zrubna culture, and 1 of Mediaeval Age (?)). The graves of Catacomb culture dating from the 17th—16th cc. BC belong to Donetsk and Bakhmutka-Manych antiquities. The tombs of Late Bronze Age are defined by the arrangement of burial pits, poses of the dead, and ceramics.